

Helsinki 14.6.2002
Lausunto opetusministeriölle
Electronic Frontier Finland ry

Lausunto tekijänoikeustoimikunnan mietinnöstä

”Tekijänoikeudet tietoyhteiskunnassa”

Tiivistelmä

Tekijänoikeudesta koituu helposti osoitettavia yhteiskunnallisia kustannuksia, joiden tulisi luonnollisesti olla pienemmät kuin järjestelmästä koituva hyöty. Mietinnössä ei edes yritetä analysoida lakia tältä kannalta. Ehkä kaikista perusteettomien direktiivien edellyttämä muutos on siirtyminen tekijänoikeuden niin sanottuun yhteisöraukeamiseen. Tämä rajoittaa merkittävästi teoskappaleiden luovutusoikeutta.

Erittäin ongelmallinen direktiivistä seuraava muutos on teknisten suojauskeinojen suojausten kiertämisen ehdoton kriminalisointi. EFFin näkemyksen mukaan tämä on omiaan heikentämään kansalaisten lainkuuliaisuutta ja kaiken lisäksi tarpeetonta, koska siviilioikeudellisilla keinoilla päästään riittävään lopputulokseen. Direktiivi ei edellytä kriminalisointia eikä läheskään kaikissa jäsenmaissa myöskään sitä suunnitella.

Eräs teknisiin suojakeinoihin liittyvä uhkakuva on, että sellaiset perusohjelmistot kuin käyttöjärjestelmät saattavat suojajärjestelmien turvin pakottaa käyttämään tietyn tyyppisiä tapoja jakaa informaatiota. Ei ole kestävä ratkaisu estää luovan työn tekijöiltä mahdollisuus jakaa työnsä tulokset haluamallaan tavalla. Mietintö myös sivuuttaa esimerkiksi kokonaan kysymyksen, miten teknisellä suojauskeinolla suojattu teos päätyy koskaan yleiseen käyttöön.

* * *

Electronic Frontier Finland ry (EFFi) on perustettu käyttäjien ja kansalaisten oikeuksien puolustamiseen Internetissä. Yhdistys pyrkii vaikuttamaan muun muassa lainsäädäntöhankkeisiin sananvapaudesta, tekijänoikeudesta ja tietokoneohjelmien patentoinnista Suomessa ja Euroopassa. Lisätietoja EFFi:n kotisivulta osoitteessa <http://www.ffi.org/>

1. Yleistä: taloudellisten vaikutusten arviointi ja käyttäjän näkökulma puuttuvat

Tekijänoikeuslain uudistaminen on yksi kaikista keskeisimpiä lainsäädäntöhankkeita tietoyhteiskunnan tulevaisuuden kannalta. Vaikka laissa muodollisesti säännelläänkin vain teossuojan piirissä olevaa materiaalia, niin käytännössä sen sisältö tulee lyömään leimansa kaiken digitaalisen informaation käyttöön. Tulevalla lailla pyritään löytämään järkevä tasapaino teosten luojien, kustantajien ja suuren yleisön välille. Haaste ei ole vähäinen, koska varsinkin digitaalinen ympäristö näyttää tehneen tasapainotetun järjestelmän luomisesta melkein mahdottoman tehtävän - joko tekijänoikeuden omistajien asema muodostuu liian vahvaksi tai sitten he eivät ole saamassa mitään korvausta tekemästään työstä.

Tekijänoikeuskomitean mietinnön näkökulma perustuu pitkälle ajatukseen, että tekijänoikeuden omistajien suojaaminen on kaikissa tilanteissa yhteiskunnan kokonaisedun mukaista. Tämä näkemys on kuitenkin hyvin rajoittunut. Tekijänoikeudesta koituu helposti osoitettavia yhteiskunnallisia kustannuksia, joiden tulisi luonnollisesti olla pienemmät kuin järjestelmästä koitua hyöty. **Mietinnössä ei edes yritetä analysoida lakia tältä kannalta.**

Tämä lausunto lähtee siitä perusoletuksesta, että tekijänoikeuslain on ensisijaisesti turvattava uuden luovan sisällön luominen ja siten luoda pohja innovatiiviselle sivistisyhteiskunnalle. Näkökulma on informaation käyttäjien. Nyt ei ole puhe institutionaalisista käyttäjistä vaan lähinnä kuluttajiksi luettavista yksityishenkilöiksi ja taloudellista voittoa tavoittelemattomista ryhmistä.

2. Tekijänoikeus taloudellisena ilmiönä

Tekijänoikeuden alaiset informaatiotuotteet muodostavat yhden kaikista nopeimmin kasvavista tuotantosektoreista niin Suomessa kuin muissakin teollisuusmaissa. Kehitys on muuttanut tekijänoikeiden luonnetta taloudellisten arvojen saadessa pääpainon perinteisten innovatiivisuuden ja uuden luovan sisällön tuottamisen painuessa taustalle. Toisaalta

esimerkiksi vapaiden ohjelmistolisenssien varaan (Open Source / Free Software) rakentuva tietokoneohjelmien tuotantomalli on tehnyt kyseenalaiseksi monet aikaisemmat käsitykset teosten luojia motivoivista tekijöistä. Vapaat ohjelmistot ovat muuttaneet perinteisen käsityksen vapaasti hyödynnettävien teosten (public domain) syntytavasta: nyt myös uudet teokset voivat olla vapaasti kaikkien käytössä. Ennen tällaisia olivat lähinnä teokset, joiden suoja-aika oli kulunut umpeen. Jo pelkkä vapaiden ohjelmien suosio ja merkityksen kasvu osoittavat, että tekijänoikeusjärjestelmän perusteet ovat kriisissä.

Kaiken kaikkiaan tekijänoikeuden taloudellisista vaikutuksista on ollut yllättävän vähän tutkimusta. Tämä myös tulee esille mietinnössä, jossa tunnustetaan suoraan, että esityksen taloudellista merkitystä ei osata arvioida.¹ Tilanne ei ole mitenkään uusi. Esimerkiksi tekijänoikeuden optimaalista pituutta ei ole edes yritetty miettiä vaan sen sijaan on ajautettu yhä pidempiin suoja-aikoihin. Kuitenkin esimerkiksi Eldred v. Ashcroft -oikeustapauksen yhteydessä 17 maailman johtavaa taloustieteilijää (mukana mm. viisi Nobelistia) kyseenalaistivat tekijänoikeuden pidentämisen 70 vuoteen:

Comparing the main economic benefits and costs of the CTEA, it is difficult to understand term extension for both existing and new works as an efficiency-enhancing measure. Term extension in existing works provides no additional incentive to create new works and imposes several kinds of additional costs. Term extension for new works induces new costs and benefits that are too small in present-value terms to have much economic effect. As a policy to promote consumer welfare, the CTEA fares even worse, given the large transfer of resources from consumers to copyright holders.²

Tekijänoikeuden suoja-aikaa on pidennetty aikojen saatossa ja Mikki Hiiren vanhetessa muutamasta vuodesta nykyiseen 70 vuoteen viimeisen tekijän kuolemasta. Digitaalisessa maailmassa vanhentumissäännös ei palvele enää alkuperäistä tarkoitustaan: muutamasta

---

¹ EFFin näkemyksen mukaan esityksellä on hyvin merkittäviä yhteiskunnallisia ja taloudellisia vaikutuksia, joihin olisi pitänyt pureutua huolella jo direktiivin käsittelyn aikana. Esimerkiksi kunnille saattaa esityksen seurauksena koitua merkittäviä lisäkuluja opetustoimen materiaalien muuttuessa ”pay-per-use”-pohjaisiksi.

² <http://eol.law.harvard.edu/openlaw/eldredvashcroft/supct/amici/economists.pdf>

päivästä muutamaan vuoteen teoksen julkaisemisesta kuulostaisi monien mielestä realistisemmalta. Tämä on helppo perustella sillä, että teosten läpimenoaika kuluttajille on entistä lyhyempi.

Uudistuvassa tekijänoikeuslaissa ei toki tällä kertaa olla pidentämässä tekijänoikeuden kestoaikaa, mutta käytännössä samaan lopputulokseen tullaan pääsemään teknisten suojauskeinojen kiertämisen kieltämisellä.

Tekijänoikeusjärjestelmän taloudellinen kritiikki ei rajoitu ainoastaan sen kestoan, vaan myös muita ongelmakohtia on nostettu julkiseen keskusteluun. Esimerkiksi lisensoimattomien teosten (rajatun) käytön voidaan osoittaa olevan tietyissä tilanteissa yhteiskunnan kokonaisedun mukaista ja jopa mahdollisesti tekijänoikeuden omistajan intressissä.³

Electronic Frontier Finlandin näkemyksen mukaan nykyjärjestelmä onkin taloudellisesti tehoton. Valitettavasti tekijänoikeusjärjestelmä on rakennettu kansainvälisten sopimusten varaan, joiden muuttaminen järkevämmäksi on käytännössä mahdotonta. Ilmeiset epäkohdat ovat kuitenkin vahva argumentti, kun päätetään esimerkiksi järjestelmän suojaamisesta rikosoikeudellisilla sanktioilla. Rikosoikeudelliset sanktiot eivät voi perustua sellaisiin yksipuolisiin käsityksiin oikeudenmukaisuudesta, jota suuri osa kansalaisista ei hyväksy. Jos 16-vuotiaita koululaisia ja tieteellisiin konferensseihin osallistuvia tutkijoita aletaan vangita kuten Jon Johanssonin ja Dmitry Sklyarovin tapaukset ovat varoittavasti näyttäneet, järjestelmä on syvässä kriisissä. Sellainen järjestelmä ei palvele ketään.

---

³ <http://econ.haifa.ac.il/~ozshy/freeware19.pdf>

3. Käyttäjien oikeudet

Uudessa esityksessä käyttäjien eduista ei juuri ole kannettu huolta. Tekijänoikeusdirektiivin syntyhistoria huomioiden tämä ei ole iso yllätys, sillä kuluttajien edusta ei lobbausprosessissa ollut huolissaan juuri kukaan.

Ehkä kaikista perusteettomin direktiivin edellyttämä muutos on siirtyminen tekijänoikeuden niin sanottuun yhteisöraukeamiseen. Tämä **rajoittaa merkittävästi teoskappaleiden luovutusoikeutta**. Tarkoituksena oli ilmeisesti estää elokuvien tms. "harmaatuonti", mutta oikeasti pykälä voi olla paljon laaja-alaisempi. Lakiehdotuksen 19 § voi estää mm. ETA-alueen ulkopuolelta ostettujen kodinkoneiden myymisen tai edes lahjoittamisen edelleen, puhumattakaan CD-levyistä, kirjoista tms. Kaiken huipuksi rajoitus tulisi ilmeisesti voimaan takautuvasti, eli Suomessakin on luultavasti jo nykyään valtava määrä omaisuutta, jonka edelleen luovuttaminen muuttuisi laittomaksi.

Jo pelkästään esimerkiksi auton tai kodinkoneen muotoilu voi muodostaa teoksen taiteellisenä tuotteena. Tietotekniikkaa sisältäviin laitteisiin voi olla integroitu teoskynnyksen ylittäviä ohjelmia tai muuta dataa. Kännykän käyttöjärjestelmä on esimerkiksi kiistatta teos.

Jos joku siis haluaa estää tuotteensa "harmaatuontia", hänen tarvitsee periaatteessa vain liittää tuotteeseensa (tai väittää tuotteensa sisältävän) jotain teoskynnyksen ylittävää. Tällä tavalla tekijänoikeuksiin perustuvan teoskappaleiden luovutusrajoitus laajentuu yllättäen huomattavasti aiottua laajemmaksi. Electronic Frontier Finland voi vain kysyä, onko kukaan oikeasti miettinyt, mitä ehdotettu levitysrajoitus merkitsee, kun lakia aletaan tulkitsemaan?

Kuluttajien kannalta muutos on erityisen huolestuttava myös taloudelliselta kannalta, sillä yhdistettynä teknisiin suojauskeinoihin alueellinen raukeaminen tarjoaa erittäin vahvan asean alueellisen hintadiskriminaation säilyttämiseen. Säännös myös uhkaa tuhota kapeisiin erikoissektoreihin keskittyneet divarit, mikä taasen toimii monipuolisen kulttuuritoi-

minnan edistämistä vastaan. Säännös voi myös potentiaalisesti haitata esimerkiksi korkeakoulujen ulkomaisia kurssikirjahankintoja jälleenmyynnin muuttuessa mahdottomaksi. Electronic Frontier Finland edellyttääkin, että laissa tämä kohta toteutettaisiin niin minimalistisena kuin direktiivi suinkin antaa myötä.

4. Mitä sähköisen kaupankäynnin suojalauseke merkitsee?

Jukka Liedeksen johtaman Suomen neuvottelukunnan aloitteesta direktiiviin lisätty ”sähköisen kaupankäynnin suojalauseke” on erityisen vaarallinen. EFFi korostaa erityisesti sitä, että se **uhkaa erityisessä olevien käyttäjien kuten vammaisten oikeuksia**. Tekijänoikeuslaki sallii yleensä erityisten, ei-kaupallisten teoskappaleiden valmistamisen henkilölle, jotka eivät kykene hyödyntämään normaaleja teoksia. Tämä tekijänoikeuslain 17§:ssä myönnetty oikeus ei kuitenkaan koske tuotteita, jotka ovat:

”..välitetty yleisölle sovitulla ehdoilla siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana.”

Tämä tarkoittaa, että mikäli tekijänoikeuden omistaja ei ole antanut nimenomaista lupaa näiden erityisten teoskappaleiden valmistamiselle, toiminta on nykyisen esityksen valossa jopa rikollista. EFFi ei halua uskoa, että tämä lopputulos on tarkoituksellinen vaan toivoo, että se on onnettomien yhteensattumien summa. Tilannetta on joka tapauksessa vaikea korjata johtuen taustalla olevan direktiivin tekstin ehdottomasta muotoilusta. Ratkaisuna EFFi tarjoaa mallia, jossa kiellettäisiin yleisesti tuotteiden myyminen, jotka eivät ole kohtuudella vammaisten käytettävissä.

Sähköisen kaupankäynnin suojalauseke aiheuttaa toki runsaasti muita vaikeasti korjattavia ongelmia. Esimerkiksi tieteen kannalta keskeisten lainausten tekeminen ja käyttö havainnollistamiseen on säännöksen alaisten teosten osalta rikollista toimintaa. Samoin jopa **kansallinen turvallisuus saa väistyä sähköisen kaupankäynnin turvaamisen tieltä**.

EFFi toivookin, että jatkossa direktiiveihin ei yritettäisi lisätä viime hetken korjauksia miettimättä niiden vaikutuksia kokonaisuuteen.

5. Teknisten suojakeinojen kiertämistä ei tule kriminalisoida

Erittäin ongelmallinen direktiivistä seuraava muutos on teknisten suojauskeinojen suojausten kiertämisen kriminalisointi myös yksityishenkilöiden osalta. EFFin näkemyksen mukaan tämä on omiaan heikentämään kansalaisten äänkuuliaisuutta ja kaiken lisäksi tarpeetonta, koska siviilioikeudellisilla keinoilla päästään riittävään lopputulokseen. **Direktiivi ei edellytä kriminalisointia** eikä läheskään kaikissa jäsenmaissa myöskään sitä suunnitella. Nykyisessä muodossa esimerkiksi DVD-levyjen aluekoodin kiertäminen muuttuisi kielletyksi, mikä olisi elokuvaharrastajien kannalta sietämätöntä.

Positiivisena puolena esityksessä on sallittu tieteellisen tutkimuksen yhteydessä tapahtuvan teknisten suojauskeinojen kiertäminen. Valitettavasti tämäkin kohta jättää liian runsaasti kysymyksiä avoimeksi. Esimerkiksi laista ei löydy tieteellisen tutkimuksen määritelmää. Toiseksi kohdasta ei löydy apua kysymyksiin, mitä tutkija saa julkaista ja onko tutkimustulosten (kaupallinen) julkaisija myös suojattu. Yhdysvalloissa vastaava joskin paljon yksityiskohtaisempi säännös on aiheuttanut runsaasti tulkintaristiriitoja. Asialla on periaatteellisen merkityksen lisäksi myös huomattava taloudellinen merkitys – mikäli Suomeen saataisiin yksiselitteinen lainsäädäntö tältä osin, maamme voisi muodostua alan tieteellisen tutkimuksen turvasatamaksi. Tilanne on pitkälti sama kuin 1990-luvun alussa, jolloin Yhdysvaltojen salausjärjestelmien vientirajoituksen tarjosivat suomalaisille yrityksille hyvin merkittävä kilpailuedun.

6. Teknisten suojakeinojen väärinkäyttöä

Eräs teknisiin suojakeinoihin liittyvä uhkakuva on, että sellaiset perusohjelmistot kuin käyttöjärjestelmät saattavat suojajärjestelmien turvin pakottaa käyttämään tietyn tyyppisiä tapoja jakaa informaatiota. **Ei ole kestävä ratkaisu estää luovan työn tekijöiltä mahdollisuus jakaa työnsä tulokset haluamallaan tavalla.** Tällä hetkellä olemassa olevat

tekijänoikeusjärjestöt tekijöiden ja käyttäjien välissä eivät monin osin sovellu mitenkään Internetin kaltaiseen tietoverkkoon. Mitä enemmän uusien teosten luomisessa hyödynnetään vanhoja teoksia ja teosten luominen siirtyy inkrementaaliseksi, sitä suuremmiksi tulevat kustannukset kolmansien osapuolten olemassaolosta – olivatpa ne teknisiä suojajärjestelmiä tai monopoliasemassa olevia tekijänoikeusjärjestöjä.

Opetusministeriö tilasi Katherine Sandilta selvityksen teknisistä suojakeinoista. Sand on entinen kansainvälisen näyttelijäliiton (IFA) pääsihteeri, koulutukseltaan juristi ja nykyisin konsultti. Oletettavasti hänet on valittu tekemään selvitystä, koska hän on poikkeuksellisen hyvin perillä teknisistä suojavälineistä. Valitettavasti Sandin esityksessä sotketaan sellaiset perusasiat kuten DVD-levyjen suojaukseen liittyvät aluekoodijärjestelmä ja Macrovision-suojaus keskenään. Paikoin jopa CD ja DVD menevät sekaisin.

EFFi on yleisellä tasolla ensinnäkin hyvin huolissaan siitä, ettei opetusministeriö ole löytänyt ketään muuta kirjoittamaan aiheesta itselleen selvitystä. Erityisesti opetusministeriön tietämys teknisistä suojakeinoista, joka muutenkin tuntuu olevan heikkoa, saa tukea selvityksestä, jonka hatarin osuus on juuri teknisten suojakeinojen kuvaus.

Kuvaavaa onkin, että **mietintö sivuuttaa esimerkiksi kokonaan kysymyksen, miten teknisellä suojauskeinolla suojattu teos päätyy koskaan yleiseen käyttöön**. Mikäli tähän kysymykseen ei ole olemassa vastausta, puheet tekijänoikeuden määräaikaaisuudesta voidaan unohtaa. Yksi ratkaisumalli voisi olla pakollinen informaation tallentaminen – samaan tapaan kuin patenttilaissa - edellytyksenä suojan saamiselle.

Toinen vastaava hyvin ongelmallinen alue on vanhojen, jo julkisessa käytössä olevien teosten suojaaminen teknisillä suojauskeinoilla. Lisäämällä esimerkiksi yhden uuden (teoskynnyksen ylittävän) kuvan vanhaan teokseen suojauksen murtaminen muuttuisi ehdotuksen mukaan rikolliseksi toiminnaksi. Jos tällainen toiminta sallitaan, tekijänoikeus on taas muuttunut ikuiseksi, ja tällä kertaa vielä takautuvasti.

Täysin oma ongelmakenttensä muodostuu teknisten suojauskeinojen ja patentoinnin yhdistämisestä. Tällöin voidaan luoda informaatiotuotteita, joita ei kyetä hyödyntämään kuin tietyn valmistajan tai konsortion sanelemilla ehdoilla. Esimakua tilanteesta saatiin jo eurooppalaisten laitevalmistajien käytettyä olemassa olevia DVD-patenttejaan niitä Aasialaisia laitevalmistajia vastaan, jotka toivat markkinoille soittimia, jotka eivät valvoneet aluekoodin käyttöä.

Electronic Frontier Finland esittää, että tekijänoikeuslakiin lisättäisiin säännökset, joissa sanktioitaisiin edellä mainitun kaltaiset teknisten suojauskeinojen väärinkäyttöyritykset. Lisäksi olisi erittäin toivottavaa, että myös kilpailuviranomaiset käyttäisivät valtuuksiaan näiden hyvin haitallisten markkinahäiriöiden torjuntaan.

7. Yhteenvedo: käyttäjilläkin on oikeuksia

Ajatellaanpa oikeutta luovan työn tulokseen tyhjältä pöydältä. Kumpi tuli ensin: käyttäjien positiivinen oikeus hyödyntää teoksia vai tekijän negatiivinen oikeus kieltää teosten hyödyntäminen? Kummallista kyllä, jälkimmäinen on otettu lainsäädännön pohjaksi. Monet ovat argumentoineet toisinkin. Perustuslain tasoisilla säädöksillä turvataan vapaus kommunikoida ja käyttää vapaasti informaatioita.

On jokseenkin selvää, että ennen pitkää käyttäjät ylittävät negatiiviset oikeutensa hyödyntää digitaalisia teoksia. Toisaalta lainsäätäjät laajentaa informaatiota suojaavaa lainsäädäntöä intressiryhmien painostuksesta aina niin pitkälle, että se johtaa yhteiskunnallisesti kestävämpiin tilanteisiin kuten 16-vuotiaiden vangitsemiseen.

Lopuksi EFFi toteaa, että tekijänoikeustoimikunnan mietintö perustuu monilta osin holhoavaan ja konservatiiviseen näkemykseen tekijänoikeuslainsäädännöstä, joka turvaisi olemassa olevia markkinarakenteita. Se ei palvele tietoyhteiskuntaa, jossa informaation käyttö ja uuden informaation luominen on avointa kaikille.

Helsingissä 14.6.2002

Mikko Välimäki
puheenjohtaja
Mikko.Valimaki@effi.org
050 598 0498

Ville Oksanen
hallituksen jäsen
Ville.Oksanen@effi.org
040 536 8583

Electronic Frontier Finland ry (EFFi) on perustettu käyttäjien ja kansalaisten oikeuksien puolustamiseen Internetissä. Yhdistys pyrkii vaikuttamaan muun muassa lainsäädäntö-hankkeisiin sananvapaudesta, tekijänoikeudesta ja tietokoneohjelmien patentoinnista Suomessa ja Euroopassa. Lisätietoja EFFi:n kotisivulta osoitteessa <http://www.effi.org/>

